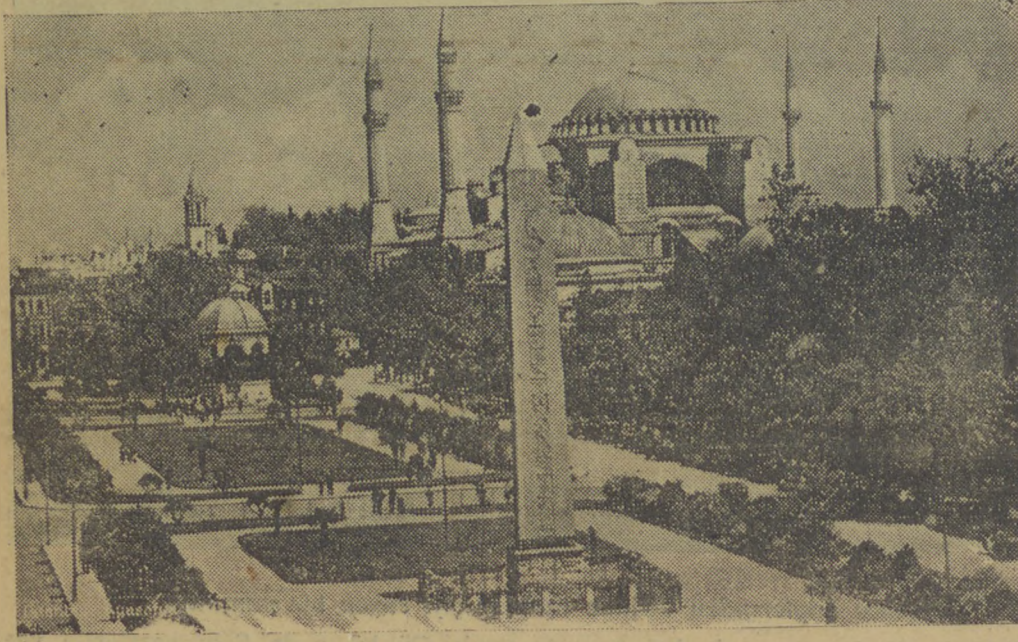

Sultanahmet meydanının tarihi

Hıristiyanlık çıkmadan evvel Hipodromda, Roma sirklerinde olduğu gibi fil, aslan, kaplan, yılan gibi en müthiş vahşi hayvanların bir çoğunu çarpıştırırlar, yahut bunlara attıkları esirleri nasıl parçaladıklarını seyrederdiler.

Yazan: Turan Can
— 3 —

Eski Hipodrom, şimdiki Sultanahmet meydanı

Hipodromun yalnız Katismasında değil, revakların altında, yüksekteki kapalı yolun üzerinde, basamaklarda, her yerde heykeller vardı. Bunların arasında (Fidyas) gibi eski Yunanistanın en büyük san'atkarlarının eserleri bulunuyordu. Mora, Tsalya, Atina, Sicilya, Roma, İskenderiye, Sakız ve diğer meşhur şehirlerden getirilmişlerdi.

Şurada beş altı Roma imparatorunu; ötede Romayı kuran iki kardeşin dişi kurd tarafından emzirilmesini; beride yalnız baş parmağı bir insanın beli kadar kalın olan Herkül mabudunu, Helena'yı, Âdemle Havvayı, koşu arabacılarını, binicileri, üç kafalı bir adamı, aslanla güreşen pehlivanı, can çekişen boğayı, azgın bir atı; yılanı kaldıran kartalı, imparatoriçe Eriniyi gösteren çok güzel heykeller bulunuyordu.

Bunların başlıcaları meydanın ortasında olup etrafında yarış arabalarının döndüğü uzun ve genişçe mermer duvarın üstüne sıralanmışlardı. Bu duvara Bizanslılar (Spina) diyorlardı.

Roma imparatorluğu genişleyip te pek zengin olduğu sırada hükümdarlar halkın hoşuna gitmek için (Sirk-Aren) denilen oyun meydanlarında vahşi hayvanlara esirleri parçalattırır, hususî surette bu iş için yetiştirilmiş olan askerleri dövüştürür; oralarını tam manasile bir harb meydanına çevirirlerdi. O kadar ki kim daha sık ve büyük oyunlar verirse halk onu sever ve alkışlardı. İmparatorluğun tahtı ile birlikte Romanın ruhu da Bizansa geçmişti. O kadar ki halk hiciviyeci (Juvenal) in dediği gibi yalnız:

— Panem et Circensens!...

Diyor, yani (buğday ve sirk oyunları) istiyordu.

Hıristiyanlık çıkmadan evvel burada, Roma sirklerinde olduğu gibi fil, aslan, kaplan, yılan, kurt gibi en müthiş vahşi hayvanların bir çoğunu çarpıştırırlar; yahut bunlara attıkları esirleri nasıl parçaladıklarını seyrederdiler. Hıristiyanlıktan sonra bu vahşi oyunlar bırakıldı. Hipodromun en büyük eğlencesi (şar) denilen iki tekerlekli, üç veya dört at koşulu arabaların yarıştıydı.

Halk imparator locasının üstüne işlemeli ipek tentenin çekildiğini görünce ertesi gün yarışların yapılacağını anlardı. Sabah erkenden çocuk, genç, ihtiyar, yüz bin Bizanslı Hipodromun kapılarına saldırır; merdivenlerden yukarı çıkar; basamakları doldururlardı. Halk yerleşinceye kadar ortalığı büyük bir uğultu kaplardı, herkesin elinde veya koltuğunun altında yiyeceklerle içecekleri ve akşama kadar oturduğu sırada işine yarayacak eşya bulunurdu.

İmparatorun altın yıldızlı tolga giyen zırhlı ve mızraklı askerleri basamakların altında boydan boya dolaşır; kargaşalık olmamasına dikkat ederdi.

Yarış arabacıları alelade bir klüp şeklinde değil, siyasî birer fırka halindediler. Önce bunlar dört tane idi: Yeşiller toprağı, maviler denizi, kırmızılar ateşi, beyazlar da havayı temsil ederlerdi. Bunlar aynı zamanda putperestlik zamanındaki en büyük dört mabuda nisbet olunurdu. Fakat hakikatte yalnız iki fırka vardı. Çünkü beyazlar (Mavi-Venet) le-

re; kırmızılar da (Yeşil-Prasin) lere bağlanmışlardı.

Bunlar çok zengin ve büyük teşkilâta sahib bulunuyorlardı. Büyük ahırları, hayvan yetiştirmeye mahsus çiftlikleri, büyük binaları vardı. Arabacıardan ve aidat veren azadan başka halk ta bu fırkalardan birine intisap ederdi. O kadar kuvvet kazandılar ki yarışı kazanan fırkanın Bizanstaki rolü imparatorun rolüne yakındı. Hattâ imparator şehrin inziyat işlerini onlara vermiye, maiyyet askerini onlardan seçmeye mecbur oluyordu. İmparatorlukta bütün oyunlar, yarışlar ve eğlenceler onların inhisarı altında idi.

İki fırkanın imparatorluğun mukadderatı için çarpışmalarından çok vakit müthiş ihtilâller çıkardı. İmparatorlar tahta çıkar çıkmaz bu fırkalardan birisine girerdi. Hattâ üçüncü Mihail gibi arabacı kaputunu sırtına geçirerek yarış arabasına binen ve onu meydanda diğer arabaları geçmek üzere dörtlü sürenler olmuştu.

Hipodromun saği mavilere, solu yeşillere mahsustu.

Halk ta ikiye ayrılmıştı ve iki fırkaya mahsus arabalar koca meydanı birer karsırga gibi dönerken halk ta kendi taraflarını cesaretlendirmek için avaz avaz haykırır, karşılıklı birbirlerine küfürler eder; taş yağdırırlar; hattâ yerlerinden fırlayarak boğaz boğaza gelirlerdi.

Bazan halkın birbirine girmesine asker engel olamaz; yahut onlar da fırkalardan birine geçerek diğer taraftaki halkın üstüne, bir düşmana saldırır gibi hücum ederdi. Böylelikle bazan oyunlar yarıda kalır; (Spina) nın iki ucunu bütün hızlarla dönerken devrilen arabaların etrafında bıçaklar ve kılıçlar sıyrılır; korkunç bir harp olurdu.

532 senesinde araba yarışları yüzünden çıkan (Nika) ihtilâli bunların en meşhurdur. (Jüstinyen) az daha tahtını kaybediyordu. Bereket versin Roma imparatorluğuna gerek Romada ve gerek Mısırdan Golvaya kadar uzayan bütün memleketlerde büyük hizmetler eden General (Belizar) imdada yetişti. Hipodromu kuşattı. İçerideki asilerden (40 000) tanesini, zerre kadar merhamet göstermeden ve sorguya çekmeden boğazladı. Koca meydan ve muhteşem sanat eserlerinin dipleri baştanbaşa kanla bulandı. Ölümler büyük bir yığın teşkil etti. Hattâ onları kaldırıp götürmek zahmetine katlanılmadığı veya bunu mahzurlu gördükleri için kapılardan birinin yanına gömüldüler. Bu kapiya ondan sonra «Ölümlerin kapisı» manasına olarak (Nekra) denildi.

Hipodromdaki oyunlarda ayı bekçiliği eden bir adamın kızı olan (Teodora) aynı yerde aktrislik etti. Mavilerin yardımını gördü. Sahnelerde çırıl çıplak dans ederek güzelliğini ve vücudunu sattı. Zeki ve çok güzeldi. Namuslu insanlar sokakta görünce yollarını değiştirir, uzaktan geçerlerdi. Bir aralık ortadan kaybolmuş; Suriyede birisine metreslik etmiş, bir köylünün evinde imparatora rasthyarak imparatoriçe olmuştu. İşte bu kadın Nika ihtilâli sırasında imparator bir gemiye binerek kaçmağa hazır-

landığı sırada:

— Siz gidiniz; fakat ben şairin şu sözlerine inanıyorum: «Bir hükümdar için tahttan güzel mezar olamaz.»

Demmişti.

Bunun üzerine imparator sebat etmiş ve isyan bastırılarak, tahtını kaybetmekten kurtulmuştu.

Ne putperestliğin yıkılması, ne de sık sık çıkan ihtilâller, Bizans Hipodromunu bozdu. İlk defa olarak, (551) seneinde olan büyük bir zelzelede birçok yerleri yıkıldı. O sırada Ayasofyanın kubbesi de çökmüştü.

Fakat gerek Ayasofya ve gerek Hipodrom gayet sağlam olarak tamir edildi. Dokuzuncu asra kadar ihtişamını muhafaza etti, ondan sonra oyunlar pek seyrekleşti. Hattâ hiç yapılmamaya başladı. Çünkü devletin hazinesi bomboştur. Oyunlar ise çok para istiyordu. Hipodromun basamakları ancak büyük yortu günlerinde halkla doluyordu.

Lâtinler Bizansı zaptettikleri zaman oyunlar unutuldu, gündün güne yıkılmağa yüz tuttu. Şehir 1453 de Türklerin eline geçtiği zaman harap ve çıplak bir haldeydi. Orada kıymetli sanat eserleri yağmaya uğramış, eritilmiş, çalınmış veya götürülmüştü.

Türklerin eline bir mermer ocağı halinde geçti.

Mermerler, camilerle sarayların yapılarında kullanıldı. Bütün meydan gitgide toprakla doldu. Eski eserlerden ve manzaradan yalnız iki dikili taşla bir burmalı sütun kaldı.

Türkler zamanında burası (Atmeydanı) diye şöhret kazandı. Padişahların ve vezirlerin önünde büyük cirit oyunları burada yapılırdı. Osmanlı tarihinin en büyük düğünleri de bu meydanda oldu.

1826 da yani ikinci Mahmud zamanında Yeniçerilerin ortadan kaldırılması işinde de Atmeydanı en mühim vak'alara sahne teşkil etti. Buraya toplanan otuz bin yeniçeri devlete sadık ve yeni şekilde tanzim edilmiş kuvvetlerle denizci askerlerimiz tarafından kılıçtan geçirildi. Nika ihtilâlinde 1294 sene sonra otuz bin ölü yeniden meydanı doldurmuştu ve bunların böyle yığın halinde, kan içinde meydana serilişi yalnız bir günlük işdi.

Şimdi ne o ihtiraslar, ne o vahşi ve manasız heyecanlar; ne o kanlı ihtilâllerle entrikalar var. Ağacların gölgeleindeki kanapelerde yorgun halk dinleniyor ve minarelerin zarif gölgeleri arasında da çevik güvercin kümeleri konup konup kalkıyor.

Muhakkak ki Sultanahmed meydanı yaratıldığı gündünberi en sakin ve rahat günlerini geçirmektedir.

Turan Can

